
Michał Matusiak¹

Status nieruchomości wykorzystywanych dla celów dyplomatycznych na podstawie prawa międzynarodowego

DOI: 10.5604/01.3001.0054.3968

Streszczenie

Niniejszy artykuł ma za zadanie zdefiniować obowiązki wobec pomieszczeń misji dyplomatycznych i innych nieruchomości wykorzystywanych dla celów dyplomatycznych, jako szczególnego rodzaju nieruchomości znajdującego się na terytorium państwa przyjmującego. Rozważone zostanie ponadto zagadnienie prawnomiędzynarodowych skutków sytuacji, w których dojdzie do naruszenia tych obowiązków. W artykule przedstawiono kluczowe dla tych kwestii normy prawa międzynarodowego, które dotyczą pomieszczeń misji dyplomatycznych oraz podstawy odpowiedzialności w prawie międzynarodowym. Zaprezentowane akty prawa międzynarodowego dotyczą nie tylko misji dyplomatycznych, ale również misji specjalnych oraz norm międzynarodowego prawa antyterrorystycznego. Autor artykułu odniósł się również do samego statusu budynku misji dyplomatycznej na terytorium państwa przyjmującego. Analiza tych przepisów jest konieczna w celu zrekonstruowania obowiązków, jakie państwo przyjmujące ma wobec budynku misji dyplomatycznej. Ponadto zaprezentowane zostały najbardziej znane przypadki ataków na pomieszczenia misji dyplomatycznych, jak i wyniki badań statystycznych dotyczących napaści na te pomieszczenia. Nadmienić należy, że rozważone zostały możliwe przypadki, w których dochodzi do naruszenia nietykalności pomieszczeń budynków misji dyplomatycznych i skutki wynikające z prawa międzynarodowego w konkretnych sytuacjach.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność państwa, prawo dyplomatyczne, pomieszczenia misji dyplomatycznych, terroryzm

Status of premises used for diplomatic aims on the ground of the international law

Summary:

Presented paper aims to define obligations of receiving state according to premises of diplomatic mission. This is particular kind of real estates, which are located on territory of state. Author tries to answer a question about legal effects of violation premises of diplomatic mission on the ground of the international law. Article contains key provisions of the international law for this issue, which are connected to premises of diplomatic mission and ground for the responsibility and liability of state. Presented acts of the international law concerns on not only diplomatic law, but also law of special missions and antiterrorist law. Author describes also legal status of premises of diplomatic mission on territory of receiving state. Analysis of abovementioned provisions is necessary to derive obligations of receiving state. Moreover, there are described the most well-known cases of assaults

¹ Dr Michał Matusiak, Uczelnia Łazarskiego, m_matusiak@wp.pl, ORCID:

on premises of diplomatic mission and statistics concerning on this subject. Author considers possible cases of violation of premises of diplomatic mission and international legal effects of such case. There can be many cases, because inviolability of premises can be an act of third state, which is bound by provisions of diplomatic law, both agreements and custom.

Key words: liability and responsibility of state, diplomatic law, premises of diplomatic mission, terrorism

Wstęp

Dyplomacja stanowi jedną z najstarszych form działalności państwa na forum międzynarodowym. Sam rodowód tego słowa pochodzi ze starożytności, od greckiego słowa *diplóos*, oznaczającego rodzaj listów uwierzytelniających, w które wyposażony był poseł². Ze względu na międzynarodowy charakter tej działalności, obok norm wewnętrznych, dyplomacji został nadany szczególnie reżim na podstawie prawa międzynarodowego. Początkowo było to prawo zwyczajowe, które w XX wieku skodyfikowano w Konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych³.

Niniejszy artykuł dotyczy obowiązków państwa w stosunku do szczególnego rodzaju nieruchomości, jakimi są budynki misji dyplomatycznych, a także zawiera rozważania na temat możliwych skutków ich naruszenia. Nawet w przypadku konfliktu zbrojnego, państwo ma wobec nich obowiązki, mimo że w tej sytuacji personel dyplomatyczny zwykle jest ewakuowany. Od tej zasady zdarzają się jednak wyjątki, wśród których wskazać można nuncjusza papieskiego w czasie wojny polsko-bolszewickiej⁴, czy ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej po inwazji Rosji na Ukrainę⁵, którzy mimo zagrożenia spowodowanego przez wojnę nie opuścili zajmowanych stanowisk. Opuszczony budynek misji również nie traci swojego statusu, toteż państwo przyjmujące nadal ma wobec niego prawa i obowiązki. Od kilkunastu lat trwają prace Organizacji Narodów Zjednoczonych w celu wprowadzenia do prawa genewskiego norm, które regulowałyby sytuację

² A. Ceglarska, *Początki europejskiej dyplomacji – heroldowie i prokseni*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Społeczne” 2016, t. 4, nr 15, s. 66. Innego zdania jest Julian Sutor, który uważa, że pojęcie „dyplomacja” pochodzi od greckiego słowa *diploma* (gr. *diplóos* – podwójny), które miało oznaczać dwie nawoskowane i połączone tabliczki, na których spisywane były poufne instrukcje, więcej J. Sutor, *Prawo dyplomatyczne i konsularne*, Warszawa 2003, s. 21.

³ Konwencja wiedeńska o stosunkach dyplomatycznych, sporządzona w Wiedniu dnia 18 kwietnia 1961 r. (Dz.U. z 1965 r. Nr 37, poz. 232).

⁴ Misja Achille Rattiego była szczególnie skomplikowana, ponieważ rozpoczęła się jeszcze w czasie, gdy ziemie polskie były zajęte przez wojska Państw Centralnych, o tej postaci zob. więcej J. Pietrzak, *Nuncjatura Achillesa Ratti w Polsce w latach 1918-1921 w świetle wspomnień o niej*, „Vade Nobiscum” 2009, vol. I.

⁵ <https://jedynka.polskieradio.pl/artykul/2919223.bartosz-cichocki-ambasador-polski-na-ukrainie-dyplomacja-ma-zawsze-sens> (dostęp 1 lipca 2023 r.).

misji dyplomatycznych w czasie konfliktu zbrojnego, a których brakuje jak dotąd w międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych⁶. Wskazuje to na aktualność zagadnienia i kontrowersje z nim związane, mimo uregulowania w prawie traktatowym.

Przedmiotowy artykuł przedstawia ewolucję działalności dyplomatów od poselstw wysyłanych dla załatwienia konkretnych spraw do współczesnych stałych misji dyplomatycznych. Następnie przedstawiono postanowienia umów międzynarodowych dotyczących statusu pomieszczeń dyplomatycznych oraz sytuacje, w których została naruszona ich nietykalność. Na koniec artykuł ukazuje teoretyczne podstawy dwóch typów odpowiedzialności w prawie międzynarodowym i na tym tle zostały rozważone podstawy odpowiedzialności państwa za naruszenie nienaruszalności przedmiotowych nieruchomości.

Status budynku misji dyplomatycznej

Początkowo misje dyplomatyczne nie posiadały swoich odrębnych nieruchomości, ponieważ państwa utrzymywały stosunki poprzez posłów wysyłanych pomiędzy władcami. Wraz z rozwojem włoskich republik kupieckich zaczęły one utrzymywać stałe misje dyplomatyczne, które posiadały odrębne siedziby w celu utrzymania licznych kontaktów handlowych. Rozwój tak rozumianych stosunków dyplomatycznych rozpowszechnił się po Traktacie westfalskim, a następnie osiągnął swój rozkwit w XVIII i XIX wieku⁷. Na tym tle wyróżniała się Rzeczpospolita Obojga Narodów, która do czasów panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego, ze względu na opór szlachty i brak środków finansowych, nie posiadała stałych przedstawicielstw dyplomatycznych⁸.

⁶ Prace ONZ nad zagadnieniem bezpieczeństwa ambasad trwają od kilkudziesięciu lat, ich efektem jak dotąd są przede wszystkim dokumenty przedstawiające skalę zjawiska, która, biorąc pod uwagę ograniczony zakres podmiotów, jest znacząca. Ostatni raport z 2022 r., który dotyczył okresu od 2019 r., zawierał kilkaset przykładów naruszenia immunitetów i przywilejów o różnym poziomie natężenia, zob. Consideration of effective measures to enhance the protection, security and safety of diplomatic and consular missions and representatives Report of the Secretary-General, A/77/208.

⁷ Więcej o wpływie państw włoskich na powstawanie stałych przedstawicielstw dyplomatycznych, zob. C. Nanke, *Historia dyplomacji. Cz. I. (Rozwój form dyplomatycznych)*, Bytom 1947. Warto zauważyć, że pierwotnie dyplomaci byli postrzegani podejrzliwie, uznawano bowiem placówki dyplomatyczne za źródło intryg. Należy też podkreślić, że już w dawnych wiekach przewidywano możliwość wydalenia dyplomaty, w przypadku gdy jego działalność mogła być potencjalnie szkodliwa dla państwa przyjmującego, co obecnie jest realizowane przez instytucję prawa międzynarodowego, określaną jako *persona non grata*.

⁸ Warto w tym miejscu przytoczyć zdanie M. Polkowskiej, która wskazuje, że mimo zdobywania przez różnego rodzaju agencje coraz większego wpływu na dyplomację, to nadal ambasady odgrywają w niej największą rolę, nawet jeżeli nie jest ona widoczna, zob. M. Polkowska, *Nowe wyzwania dla współczesnej dyplomacji*, „Annales Universitatis Marie Curie-Skłodowska” 2021, Vol. LXXVI, s. 394. Trzeba też przypomnieć o swojego rodzaju dualizmie wynikającym z pozycji ustrojowej króla w dawnej Rzeczypospolitej, która doprowadziła do wysyłania

Powyższe każe zadać pytanie o status budynków misji dyplomatycznych. Odrzucić należy pogląd o ich eksterytorialnym charakterze, czy też stanowieniu przez nie fragmentu terytorium państwa wysyłającego. W kontekście eksterytorialności można przywołać odpowiedź Ministerstwa Spraw Zagranicznych na interpelację poselską, w której wskazuje się na odrzucenie tej teorii już w XIX wieku i wprowadzenie nietykalności na podstawie konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych nietykalności⁹. Takie założenie miałyby doniosłe skutki z punktu prawa międzynarodowego, chociażby ze względu na suwerenność państwa w przestrzeni powietrznej¹⁰, którą przy przyjęciu założenia o eksterytorialności budynków misji dyplomatycznych posiadałoby państwo wysyłające. Nieruchomości wykorzystywane dla celów misji dyplomatycznych, czy też misji specjalnych, stanowią zatem część terytorium państwa przyjmującego. Posiadają one jednak szczególny status, wynikający z prawa zwyczajowego oraz Konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych i innych umów międzynarodowych. Należy go jednak odróżnić od immunitetu państwa, który stanowi odrębną instytucję prawa międzynarodowego odnoszącą się do jego organów¹¹.

Podstawową umową międzynarodową, która reguluje status pomieszczeń misji dyplomatycznej jest Konwencja wiedeńska o stosunkach dyplomatycznych, sporządzona w Wiedniu dnia 18 kwietnia 1961 r. W polskim tekście Konwencji użyto sformułowania „pomieszczenia misji”, które zostały zdefiniowane jako „budynki lub części budynków i tereny przyległe do nich, niezależnie od tego, kto jest ich właścicielem, użytkowane dla celów misji, łącznie z rezydencją szefa

„półprywatnych” wysłanników do różnych państw, co wpłynęło na powstanie dyplomacji państwowej, pomimo braku profesjonalizowania jej przez długi czas, zob. D. Gregorowicz, *Diplomacy of the Commonwealth, Diplomacy of the King: the Peculiarity of Foreign Policy Making in the Seventeenth - Century Poland - Lithuania*, „Eastern European History Review”, s. 22.

⁹ Odpowiedź na interpelację nr 21361 w sprawie naruszenia eksterytorialności polskiej placówki w Tel Awiwie, Warszawa, 27.04.2018 r.

¹⁰ Zasada ta została przyjęta już w Konwencji zarządzającej żeglugę powietrzną, podpisanej w Paryżu dnia 13 października 1919 r. (Dz.U. z 1929 r. Nr 6, poz. 54), powtórzona następnie w Konwencji o międzynarodowym lotnictwie cywilnym, podpisanej w Chicago 7 grudnia 1944 r. (Dz.U. z 1959 r. Nr 35, poz. 212, ze zm.). Należy zauważyć, że jakkolwiek suwerenność państwa w przestrzeni powietrznej kończy się wraz z przestrzenią kosmiczną, o tyle powstają nowe problemy związane z rozwojem techniki, np. pojazdami, które poruszają się tak w przestrzeni powietrznej jak i kosmicznej, czy zwalczaniem terroryzmu lotniczego, zob. więcej R. Bielawski, *Współczesne problemy suwerenności państwa w przestrzeni powietrznej*, „Zeszyty Naukowe AON” 2015, nr 1(98). Na temat suwerenności państwa w przestrzeni powietrznej zob. także M. Polkowska, *Suwerenność państwa w przestrzeni powietrznej. Geneza, zakres i ewolucja*, Warszawa 2009.

¹¹ Więcej na ten temat zob.: A. Wyrozumska, *Rozróżnienie immunitetu państwa oraz immunitetów dyplomatycznych, Rozróżnienie immunitetu państwa oraz immunitetów dyplomatycznych*, I. Skomerska-Muchowska (red.), Łódź 2014. Autorka wskazuje na jeszcze jeden rodzaj immunitetów w prawie międzynarodowym, które przysługują głowom państw, szefom rządów oraz ministrom spraw zagranicznych oraz podkreśla trudności, jakie dla orzecznictwa sądów polskich sprawiało rozróżnienie tych immunitetów, więcej uwag dotyczących możliwości egzekucji z pomieszczeń misji dyplomatycznej zob. J. Sutor, *Sytuacja prawna nieruchomości dyplomatycznych i konsularnych*, „Palestra” 2014, nr 7-8.

misji”, co może być mylące, gdyż bardziej odpowiada to pojęciu nieruchomości znanemu w polskim prawie cywilnym¹². Pojęcie „pomieszczeń misji” nie jest również spójne z tekstem angielskim, gdzie użyto szerszego pojęcia *premises*¹³, lecz bardziej z tekstem francuskim, w którym użyto wyrazu *locaux*¹⁴, czy rosyjskim *помещения*¹⁵, odnoszącym się do pomieszczeń, lokali.

Wątpliwości interpretacyjne rozwiewa definicja, należy zatem zwrócić uwagę na to, jakie przywileje i immunitety przyznawane są na podstawie Konwencji pomieszczeniom misji dyplomatycznej. Już w jej preambule wskazano, że są one przyznawane w celu zabezpieczenia skutecznego wykonywania funkcji przez misje dyplomatyczne, nie zaś dla korzyści poszczególnych osób. Art. 3 Konwencji określa przykładowe funkcje misji dyplomatycznej, która w żadnym przypadku nie może naruszać prawa wewnętrznego państwa przyjmującego¹⁶. W pośredni sposób zabroniono w ten sposób wykorzystywania misji dyplomatycznej dla celów szpiegowskich czy innych działań szkodzących państwu przyjmującemu¹⁷. Państwo przyjmujące jest zobowiązane do ułatwienia nabycia pomieszczeń dla misji¹⁸, jak również mieszkań dla personelu. Misja dyplomatyczna i jej szef są uprawnieni do używania flagi i godła państwa wysyłającego na pomieszczeniach misji łącznie z rezydencją szefa misji i na jego środkach transportu.

¹² Zgodnie z art. 46 § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93) Nieruchomościami są części powierzchni ziemskiej stanowiące odrębny przedmiot własności (grunty), jak również budynki trwale związane z gruntem lub części takich budynków, jeżeli na mocy przepisów szczególnych stanowią odrębny od gruntu przedmiot własności. Tym samym wydaje się, że użycie w polskim tekście zwrotu „pomieszczenia”, które zgodnie ze *Słownikiem Języka Polskiego PWN* oznacza, że jest to „budynek lub wydzielona jego część, mające określone przeznaczenie” wydaje się zawęzić to pojęcie, zob. <https://sjp.pwn.pl/sjp/pomieszczenie:2504283.html>.

¹³ „the land and buildings owned by someone, especially by a company or organization” za: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/premises> (dostęp 1 lipca 2023 r.)

¹⁴ „Pièces, partie de bâtiment servant de siège aux activités d'une profession » za : <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/local/47584> (dostęp 1 lipca 2023 r.)

¹⁵ „Помещениями называют здания, комнаты и т. п., предназначенные для жилья, работы, складирования вещей, товаров”, za: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/dmitriev/3890/помещение> (dostęp 1 lipca 2023 r.)

¹⁶ Obowiązek przestrzegania przez dyplomatów prawa państwa przyjmującego był znany znacznie przed kodyfikacją prawa dyplomatycznego, zatem należy uznać go za część zwyczaju międzynarodowego, o czym szerzej zob. F. Przetacznik, *Obowiązek przedstawiciela dyplomatycznego przestrzegania ustawodawstwa państwa przyjmującego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1966, t. 28, z. 2, s. 1.

¹⁷ Jednocześnie należy zauważyć tendencję, zgodnie z którą dyplomaci interweniują w kwestii praw człowieka, co niejednokrotnie prowadzi do konfliktów pomiędzy państwem przyjmującym i wysyłającym, ponieważ może to zostać odebrane jako mieszanie się w wewnętrzne sprawy państwa. Jednocześnie należy zauważyć, że ochrona interesów państwa wysyłającego stanowi od wieków zadanie dyplomacji, a to również może stanowić zarzewie sporu. Więcej zob. P. Behrens, *None of Their Business? Diplomatic Involvement in Human Rights*, „Melbourne Journal of International Law” 2014, vol. 15.

¹⁸ Czasami może to przyjąć postać umowy międzynarodowej, w której państwa wzajemnie zobowiązują się do przekazania sobie nieruchomości na potrzeby misji dyplomatycznej, czego przykładem jest umowa między Rządem RP a Rządem RFN o wzajemnym przekazaniu własności działek gruntu na potrzeby przedstawicielstw dyplomatycznych obu państw w Warszawie i Berlinie, zawarta w Warszawie dnia 15 grudnia 1997 r.

O nietykalności pomieszczeń misji stanowi art. 22 Konwencji. Wskazuje on, że funkcjonariusze państwa przyjmującego mogą do nich wkraczać wyłącznie za zgodą szefa misji państwa wysyłającego. Tym samym konwencja wprost zakazuje ingerencji w budynek misji i wyznacza jedną osobę, która może wyrazić na to zgodę. Może to nieść ze sobą tragiczne konsekwencje, np. w przypadku pożaru, czy innej katastrofy w pomieszczeniach misji, jednak służy nadrzędnemu celowi, jakim jest wykonywanie funkcji misji, a także ochronie interesów państwa wysyłającego. Jednakże oprócz obowiązku państwa do powstrzymania się od określonych działań, jest ono również zobowiązane do czynnej ochrony pomieszczeń misji przed jakimkolwiek wtargnięciem lub szkodą oraz zapobiegania jakimkolwiek zakłóceniu spokoju misji lub uchybieniu jej godności. Ten problem był wielokrotnie rozważany podczas prac Komisji Prawa Międzynarodowego nad zagadnieniem odpowiedzialności państwa, ponieważ niejednokrotnie dochodziło do sytuacji, gdy państwo nie dopełniało obowiązku ochrony pomieszczeń misji dyplomatycznych.

Zagadnienie to można rozważać w wielu kontekstach, zarówno w kwestii odpowiedzialności państwa za osoby, które nie stanowią jego organu i dopuszczają się czynów sprzecznych z prawem międzynarodowym, jak i odpowiedzialności za niedochowanie obowiązku strzeżenia oraz odpowiedzialności państwa w przypadku braku naruszenia jego obowiązku, gdy mimo to powstanie szkoda. Należy też podkreślić, że Konwencja zakazuje wprost rewizji, rekwizycji, zajęcia lub egzekucji na pomieszczeniach misji, jej urządzeniach i innych przedmiotach, które się w nich znajdują, jak również na środkach transportu. W ten sposób chroni się przedmioty i nieruchomości należące do misji przed naruszeniem, czy to na podstawie prawa karnego, czy też ze względu na zaspokajanie roszczeń o charakterze cywilnoprawnym. Jednakże w niektórych sytuacjach orzecznictwo dopuszczało powództwo, gdy dotyczyło działania państwa w charakterze podmiotu prawa prywatnego, co pozwalało na wydanie wyroku wpływającego na nieruchomości należące do misji dyplomatycznej, a więc objęte przywilejami wynikającymi z Konwencji wiedeńskiej¹⁹. W kontekście konfliktu zbrojnego istotne są jej art. 44 i art. 45. Pierwszy z wymienionych, odnosi się do ułatwienia wyjazdu osobom, którym przysługują immunitety i przywileje, z wyjątkiem obywateli państwa przyjmującego. Drugi, dotyczy traktowania pomieszczeń misji

¹⁹ Wyrok SN z 13.11.2003 r., I CK 380/02. Notabene w uzasadnieniu SN błędnie wychodzi z założenia, że immunitet państwa wynika z konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych, co podkreśla również A. Wyrozumska, *op. cit.*

dyplomatycznej w przypadku zerwania stosunków dyplomatycznych²⁰, co nie jest równoznaczne z konfliktem zbrojnym między państwami. Nawet w przedmiotowej sytuacji państwo przyjmujące jest zobowiązane szanować i ochraniać pomieszczenia misji wraz z jej mieniem i archiwami, zaś państwo wysyłające może powierzyć pieczę nad pomieszczeniami oraz ochronę swoich obywateli państwu trzeciemu, jeżeli zostanie ono zaakceptowane przez państwo przyjmujące. Zatem nawet konflikt zbrojny nie oznacza wygaśnięcia pomiędzy walczącymi stronami norm prawa dyplomatycznego, mimo że same stosunki dyplomatyczne zostają zerwane. Normy te należy uznać za przyjęte zarówno na czas pokoju, jak i wojny i świadczą o tym, że na państwo przyjmujące nałożony jest minimalny zakres obowiązków, których musi dotrzymać wobec państwa mu wrogię²¹. Przewidziana powyżej nietykalność na podstawie art. 31 Konwencji jest rozciągnięta także na rezydencję przedstawiciela dyplomatycznego.

Pomieszczenia misji nie mogą być przedmiotem opodatkowania, ani nałożenia jakichkolwiek innych opłat, z wyjątkiem tych, które są pobierane za konkretne usługi.

Powyżej przedstawiony został stan prawny pomieszczeń misji dyplomatycznej na podstawie Konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych. Jej stronami są obecnie 193 państwa, co czyni ją jedną z najbardziej uniwersalnych umów międzynarodowych na świecie²². Jej postanowienia są uzupełniane przez zwyczaj międzynarodowy.

Oprócz stałych przedstawicielstw dyplomatycznych, stosunki dyplomatyczne są prowadzone również przez inne osoby. Rozszerza się wówczas pojęcie dyplomacji do działań z zakresu stosunków międzynarodowych, które są wykonywane nie tylko przez zawodowych dyplomatów²³. Do takich sytuacji odnosi się konwencja o misjach specjalnych, otwarta do podpisu w Nowym Jorku dnia

²⁰ W praktyce powyższa sytuacja ma obecnie miejsce w Ukrainie. Dzień przed inwazją Federacji Rosyjskiej na to państwo, personel ambasady Rosji w Kijowie został ewakuowany do kraju, zaś flaga została ściągnięta z masztu. Analogiczne działania podjął personel ambasady Ukrainy w Moskwie, za: *Ukraińska ambasada w Moskwie opustoszała. Dyplomaci wyjeżdżają z Rosji*, <https://www.wprost.pl/swiat/10642297/ukrainska-ambasada-w-moskwie-opustoszala-dyplomaci-wyjezdzaja-z-rosji.html>, <https://www.reuters.com/world/europe/russia-evacuates-diplomats-ukraine-takes-down-mission-flags-2022-02-23/> (dostęp 1 lipca 2023 r.).

²¹ *An assessment of international legal issues in information operations*, "International Law Studies - Computer Network Attack and International Law" 1999, Vol. 76, s. 508.

²² https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=III-3&chapter=3&clang=_en (stan na 1 lipca 2023 r.).

²³ O misjach specjalnych i różnych podejściach do rozumienia tego pojęcia, zob. M. Łakota-Micker, *Instrumentarium przyszłego dyplomaty*, Londyn 2016, s. 18, jak również Z. Pietraś, *Dyplomatyczna misja specjalna jako instytucja prawa międzynarodowego*, Lublin 1978.

16 grudnia 1969 r.²⁴ Analiza jej postanowień jest istotna, pomimo że obecnie jej stronami jest 40 państw²⁵, zatem jest to umowa międzynarodowa o znacznie mniejszym zasięgu niż Konwencja wiedeńska o stosunkach dyplomatycznych. Preambuła konwencji podkreśla cel jej przyjęcia, jakim są dobre stosunki pomiędzy państwami i to dla korzyści państw ich wysłannikom są przyznawane prawa i immunitety. Wskazuje ona na różnicę pomiędzy misjami dyplomatycznymi w rozumieniu Konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych a misjami specjalnymi, których cechą jest trwanie w ograniczonym czasie i cel, którym jest wspólne rozpatrzenie określonych spraw albo wypełnienie określonego zadania²⁶. Podobnie jak misja dyplomatyczna, misja specjalna ma swojego szefa i personel, który jest podzielony na klasy, analogicznie do personelu misji dyplomatycznych, zaś do wystania misji specjalnej wymagana jest zgoda państwa przyjmującego. Misję specjalną można wysłać bez wcześniejszego nawiązania stosunków dyplomatycznych lub konsularnych, jednakże członkowie misji dyplomatycznej lub konsularnej mogą wejść w skład misji specjalnej.

Z powyższych powodów należy się zastanowić nad statusem nieruchomości, które są wykorzystywane przez misję specjalną. Jeżeli wykorzystuje ona pomieszczenia misji dyplomatycznej nie stanowi to problemu, ponieważ mają one swój status przyjęty zarówno w prawie zwyczajowym jak i w prawie traktatowym. Jednakże w innym przypadku, sytuację prawną pomieszczeń zajmowanych przez misję specjalną reguluje przedmiotowa konwencja. Zgodnie z jej art. 17 siedziba misji specjalnej znajduje się w miejscowości uzgodnionej przez zainteresowane państwa, a w przypadku braku porozumienia w miejscowości, w której znajduje się ministerstwo spraw zagranicznych państwa przyjmującego. Ma ona prawo, podobnie jak misja dyplomatyczna, do umieszczania flagi i godła na zajmowanych pomieszczeniach, a strona przyjmująca powinna pomóc w uzyskaniu niezbędnych pomieszczeń i mieszkań dla jej członków. Należy podkreślić, że konwencja przyznaje państwu wysyłającemu i członkom misji specjalne zwolnienie z wszelkich podatków i opłat, które dotyczą zajmowanych pomieszczeń. Jest ono ograniczone poprzez klauzulę o zwolnieniu w zakresie odpowiadającym charakterowi

²⁴ Konwencja o misjach specjalnych, otwarta do podpisu w Nowym Jorku dnia 16 grudnia 1969 r. (Dz.U. z 1985 r. Nr 48, poz. 245).

²⁵ https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-9&chapter=3 (stan na 1 lipca 2023 r.).

²⁶ Więcej o różnych rodzajach klasyfikacji misji specjalnych, zob. J. Nikołajew, *The concept and classification of special missions under international law doctrine*, „Review of Comparative Law” 2013, Vol. 18, s. 135 i n.; warto zwrócić uwagę na konkluzję autora, który wskazuje, że instytucja obecnie nazywana misją specjalną jest znana od wieków i używana wcześniej, niż powstały stałe misje dyplomatyczne.

i czasowi trwania funkcji misji specjalnej. Ponadto zwolnienie nie ma zastosowania do podatków i opłat obciążających osoby zawierające kontrakty z państwem wysyłającym albo członkiem misji specjalnej.

Podobnie jak pomieszczenia misji dyplomatycznej, pomieszczenia misji specjalnej są nietykalne. Funkcjonariusze państwa przyjmującego mogą wkroczyć do nich wyłącznie za zgodą misji specjalnej lub misji dyplomatycznej, co stanowi interesujące połączenie tych dwóch porządków. Jednocześnie dopuszczalne jest domniemanie zgody w przypadku pożaru lub innej klęski żywiołowej poważnie zagrażającej bezpieczeństwu publicznemu i tylko w wypadku, gdy nie jest możliwe uzyskanie odpowiedniej zgody, co stanowi podobieństwo do konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych²⁷. Analogicznie do konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych ukształtowany został obowiązek państwa w zakresie ochrony pomieszczeń oraz zakaz podejmowania w stosunku do nich rewizji, rekwizycji, zajęcia albo egzekucji oraz nietykalność mieszkania prywatnego członka misji. Jednakże obok zwolnień, w stosunku do pomieszczeń misji specjalnych, nałożone są również obowiązki, ponieważ nie mogą one być używane w sposób nie dający się pogodzić z funkcjami określonymi w konwencji, normach prawa międzynarodowego albo porozumieniach między państwem wysyłającym a przyjmującym.

Konwencja wiedeńska o stosunkach dyplomatycznych nie jest jedyną umową międzynarodową odnoszącą się do bezpieczeństwa dyplomatów i pomieszczeń, które zajmują. Lata 70. XX wieku były świadkiem licznych uprowadzeń i ataków na osoby, które były chronione immunitetem. Kulminacją, a jednocześnie sytuacją, która doprowadziła społeczność międzynarodową do przyjęcia umowy międzynarodowej w tym zakresie było uprowadzenie i zabójstwo ambasadora Republiki Federalnej Niemiec hrabiego von Spreiti w Gwatemali²⁸. Efektem tego czynu było zerwanie stosunków dyplomatycznych przez państwo wysyłające, które uznało, że państwo przyjmujące powinno spełnić żądania porywaczy w celu uniknięcia śmierci dyplomaty. W tym samym okresie Brazylia została zmuszona

²⁷ Możliwość taką dopuszcza art. 31 ust. 2 Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych sporządzonej w Wiedniu dnia 24 kwietnia 1963 r. (Dz.U. z 1982 r. Nr 13, poz. 98): Władze państwa przyjmującego nie mogą wkraczać do tej części pomieszczeń konsularnych, które urząd konsularny używa wyłącznie na potrzeby swojej pracy, chyba że wyrazi na to zgodę kierownik urzędu konsularnego, osoba przez niego wyznaczona lub kierownik przedstawicielstwa dyplomatycznego państwa wysyłającego. Zgody kierownika urzędu konsularnego można jednak domniemywać w razie pożaru lub innego nieszczęśliwego wypadku wymagającego niezwłocznych czynności ochronnych.

²⁸ Okoliczności tej śmierci zostały opisane w <https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,944027,00.html> (dostęp 1 lipca 2023 r.).

do trzykrotnego uwolnienia więźniów, co było efektem uprowadzenia kolejno ambasadorów Stanów Zjednoczonych, RFN i Szwajcarii. W wyniku powyższych zdarzeń przyjęta została konwencja o zapobieganiu przestępstwom i karaniu sprawców przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym przeciwko dyplomatom, którą przyjęto w wyniku działań wynikających z wniosku zawartego w rezolucji 2780 (XXVI) Zgromadzenia Ogólnego z dnia 3 grudnia 1971 r.²⁹. Podkreślenia warty jest fakt, że w preambule wskazano *expressis verbis* na walkę narodów przeciwko kolonializmowi, obcemu panowaniu, obcej okupacji, dyskryminacji rasowej i apartheidowi oraz korzystaniu ze słusznego prawa do samostanowienia i niepodległości zgodnie z celami i zasadami Karty Narodów Zjednoczonych oraz Deklaracją zasad prawa międzynarodowego dotyczących przyjaznych stosunków i współpracy między państwami zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych, co wskazywałoby na, z jednej strony, podtrzymanie praw narodów, a z drugiej, na ograniczenie dopuszczalnych środków walki w konfliktach wewnętrznych. Należy bowiem zwrócić uwagę na fakt, że konwencja została sporządzona przed przyjęciem Protokołów Dodatkowych do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., zatem jeszcze w stanie prawnym, który w bardzo wąskim zakresie odnosił się do niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych. Warto też zwrócić uwagę na fakt, że jako motywację dla szczególnej ochrony dyplomatów i innych osób chronionych immunitetem jest potrzeba utrzymania poprawnych stosunków pomiędzy państwami. Szeroko zdefiniowano osoby podlegające ochronie wynikającej z konwencji. Zalicza się do nich głowę państwa, w tym członka kolegialnego organu pełniącego funkcję głowy państwa, szefa rządu, ministra spraw zagranicznych, wraz z towarzyszącymi im członkami rodziny, kiedy osoby takie znajdują się w obcym państwie. Ponadto ochroną zostali objęci przedstawiciele, funkcjonariusze i osobistości oficjalne państwa oraz organizacji międzynarodowej o charakterze międzyrządowym, które w czasie i w miejscu, w którym przeciwko niemu, ich oficjalnej siedzibie, ich prywatnemu mieszkaniu lub środkom transportu zostało popełnione przestępstwo, byli uprawnieni, zgodnie z prawem międzynarodowym, do szczególnej ochrony przed jakąkolwiek napaścią na ich osobę, wolność lub godność, a także członków ich rodzin pozostających z nimi we wspólnocie domowej. Zgodnie z art. 2 konwencji, państwo-strona za przestępstwo powinna uznać i ustanowić odpowiednie kary

²⁹ Konwencja o zapobieganiu przestępstwom i karaniu sprawców przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym przeciwko dyplomatom, sporządzona w Nowym Jorku dnia 14 grudnia 1973 r. (Dz.U. z 1983 r. Nr 37, poz. 168).

za zabójstwo, uprowadzenie albo inną napaść na osobę korzystającą z ochrony międzynarodowej. Jednak konwencja wprost wskazuje na gwałtowną napaść na oficjalną siedzibę, prywatne mieszkanie lub środki transportu osoby korzystającej z ochrony międzynarodowej, która to napaść może zagrażać tej osobie lub jej wolności. Czynami zabronionymi miały być również groźba, usiłowanie i współuczestnictwo w dokonaniu wyżej wymienionych czynów. Konwencja wprost stanowi, że państwo ma obowiązek, oprócz karania powyższych czynów, również zapobieganie ich popełnieniu. W stosunku do sprawców państwa mają stosować zasadę *aut dedere aut iudicare*, nałożono na nie obowiązek wymiany informacji o potencjalnym sprawcy oraz obowiązek wzajemnego udzielania pomocy prawnej³⁰. Kwestia wspólnego działania w takich okolicznościach jest kluczowa, bowiem teoretycznie misja nie musi posiadać specjalistycznych środków i ekspertów do ustalenia prawdy materialnej. Niektóre przestępstwa mogą bowiem charakteryzować się specyficznym rodzajem śladów kryminalistycznych³¹. W takim wypadku niezbędne jest dokonanie kompleksowych oględzin, celem ujawnienia i zabezpieczenia dowodów³². Niektóre reżimy prawne mogą wymagać również zachowania odpowiedniej metodyki pracy i środków zabezpieczających³³, które nie muszą być w użyciu lub posiadaniu pracowników misji.

Przypadki naruszeń nietykalności pomieszczeń misji dyplomatycznych

Pomimo, że wyżej wymienione umowy międzynarodowe zostały przyjęte przez znaczącą większość państw na świecie, w ostatnich latach nadal dochodzi do przypadków naruszania nietykalności pomieszczeń misji dyplomatycznych. Szczególnie znany jest przypadek zajęcia ambasady Stanów Zjednoczonych

³⁰ Trzeba zauważyć, że zasada *aut dedere aut iudicare* została zawarta w licznych umowach dotyczących zwalczania terroryzmu. Jej wagę podkreśla fakt, że była przedmiotem prac kodyfikacyjnych, prowadzonych przez Komisję Prawa Międzynarodowego, których pierwszym sprawozdawcą był Zdzisław Galicki. Jednym z problemów z nią związanych jest pierwszeństwo powyższych obowiązków. Zob. także Z. Galicki, *International multilateral treaties and terrorism*, [w:] *Walka z terroryzmem w świetle prawa międzynarodowego*, K. Lankosz, M. Chrośnicki, P. Czubik (red.), Bielsko-Biała 2004; P. Saganek *Aut dedere aut iudicare – uwagi w świetle prac Komisji Prawa Międzynarodowego*, [w:] *Człowiek i prawo międzynarodowe. Księga dedykowana profesorowi Bogdanowi Wierzbickiemu*, M. Perkowski, J. Szymański, M. Zdanowicz (red.), Białystok 2014.

³¹ K. Choromański, *Forensic Chemiluminescence Effect in Polish Crime Scene Investigation Practice and its Implications in Bloodstain Pattern Analysis*, "International Journal of Legal Studies" 2022, nr 11, t. 1, s. 13-21.

³² K. Choromański, *Analiza śladów krwawych – praktyczne aspekty dyscypliny kryminalistycznej*, „Edukacja Prawnicza” 2015, nr 161 (5), s. 23-26.

³³ K. Choromański, *Performing bloodstain pattern analysis and other forensic activities on cases related to Coronavirus diseases (Covid-19)*, "International Journal of Legal Studies (IJOLS)" 2020, No 7(1).

w Teheranie, co stało się nie tylko przyczyną zbrojnej interwencji amerykańskiej w Iranie, ale również podstawą do wydania przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości jednego z najbardziej znanych orzeczeń³⁴. MTS stwierdził w nim, że państwo jest odpowiedzialne nawet za osoby niestanowiące jego przedstawicieli, ponieważ w tym przypadku zajęcie budynku ambasady i wzięcie jej pracowników jako zakładników było aktem dokonany przez demonstrantów. Jak podkreślił Trybunał, w przypadku zajęcia ambasady i ataków na konsulaty, irańskie siły porządkowe nie ochroniły budynków misji lub nie podjęły działań w celu powstrzymania tłumu. Jednocześnie podniesiono, że na podstawie umów międzynarodowych ochrona pomieszczeń misji dyplomatycznych stanowi obowiązek państwa przyjmującego. Tym samym dopuszczono przypisanie czynu państwu, nawet jeżeli nie został on dokonany przez jego organy.

Należy wskazać, że nie był to jedyny przypadek zajęcia pomieszczeń misji dyplomatycznej. Podobne zdarzenie miało miejsce w stosunku do polskiej ambasady w Bernie w 1982 roku, kiedy to grupa polskich emigrantów zaatakowała i zajęła pomieszczenia, co skończyło się odbiciem jej przez szwajcarskie służby. Należy jednak podkreślić, że Szwajcaria nie zgodziła się na akcję polskich jednostek, toteż należy rozważyć, czy taka sytuacja byłaby zgodna z konwencją wiedeńską o stosunkach dyplomatycznych, która pozwala funkcjonariuszom państwa wkroczyć do pomieszczeń misji tylko za zgodą szefa misji³⁵.

Kolejny znany przypadek, kiedy doszło do zajęcia pomieszczeń misji dyplomatycznej miał miejsce w 1980 roku w Londynie, kiedy terroryści zajęli ambasadę Iranu. Sytuacja trwała od 30 kwietnia do 5 maja, kiedy to brytyjscy komandosi odbili zajęte pomieszczenia i uwolnili zakładników, zabijając pięciu napastników i zatrzymując jednego. W tym przypadku rząd brytyjski zdecydował o samodzielnym zakończeniu kryzysu ze względu na brak woli strony irańskiej do podjęcia negocjacji z napastnikami.

Powyższe sytuacje miały miejsce w czasie pokoju. Przykładem naruszenia nietykalności pomieszczeń misji dyplomatycznej było zbombardowanie przez wojska amerykańskie ambasady Chin w Belgradzie w trakcie operacji Allied Force. Mimo, że Stany Zjednoczone uważały, że do ataku doszło w wyniku pomyłki, ponieważ celem miała być serbska infrastruktura wojskowa³⁶, to i tak uznały

³⁴ United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran, Judgment, 1.C.J. Reports 1980.

³⁵ R. Rybacki, *Zajęcie polskiej ambasady w Bernie w 1982*, <http://www.terroryzm.com/zajecie-polskiej-ambasady-w-bernie-w-1982>, (dostęp 5 lipca 2023 r.).

³⁶ Ł. Jureńczyk, *Polityczno-wojskowy wymiar rywalizacji między Chińską Republiką Ludową a Stanami Zjednoczonymi*

swoją odpowiedzialność, wyrażając żal oraz proponując odszkodowania³⁷. W tym przypadku to nie państwo przyjmujące poniosło odpowiedzialność za atak na ambasadę, ale państwo, które bezpośrednio wyrządziło szkodę.

Wymienione wyżej przykłady są najbardziej znane, jednak trzeba podnieść, że pomieszczenia misji dyplomatycznych są wielokrotnie celem ataków, często o mniejszej skali, lub innych naruszeń. Przywołać tu można badania, podczas których przeanalizowano 730 przypadków naruszeń prawa dyplomatycznego, które miały miejsce między 1945 a 2020 rokiem³⁸. Wynika z nich, że w przypadku ataku na placówkę dyplomatyczną reakcją państwa przyjmującego jest najczęściej wszczęcie wewnętrznego postępowania karnego, potępienie ataku oraz wypłata odszkodowania. Należy zatem uznać, że w większości przypadków naruszenie nietykalności pomieszczeń misji dyplomatycznej powoduje raczej skutki polityczne i kończy się swego rodzaju jednostronnym działaniem państwa przyjmującego, rzadziej zaś dochodzi do potępienia aktu przez Radę Bezpieczeństwa ONZ, czy też zerwania stosunków dyplomatycznych.

Problem odpowiedzialności w prawie międzynarodowym

Odpowiedzialność państwa stanowi zagadnienie problematyczne dla badaczy, ale i praktyki prawa międzynarodowego, ponieważ przede wszystkim trudno określić przesłanki odpowiedzialności, a ponadto w sytuacji równości podmiotów prawa międzynarodowego trudno wymusić jej wyegzekwowanie. Ponadto należy wskazać, że prawo międzynarodowe zna dwa typy odpowiedzialności, *responsibility*, które dotyczy możliwego do przypisania państwu naruszenia jego zobowiązań międzynarodowych³⁹ i *liability*, odnoszącego się do sytuacji,

Ameryki w XX i XXI wieku, „Annales Universitatis Marie Curie-Skłodowska” 2017, Vol. XXIV, s. 21. Autor wskazuje, że skutkiem tego wydarzenia były liczne demonstracje skierowane przeciwko amerykańskim placówkom w Chinach, wiążące się z aktami wandalizmu, co również stanowiło naruszenie prawa dyplomatycznego.

³⁷ T. Pickering, *Under Secretary of State Oral Presentation to the Chinese Government Regarding the Accidental Bombing of The P.R.C. Embassy in Belgrade*, June 17, 1999, https://1997-2001.state.gov/policy_remarks/1999/990617_pickering_emb.html (dostęp 5 lipca 2023 r.).

³⁸ G. Kajtár, G. Balázs, *Beyond Tehran and Nairobi: Can Attacks against Embassies Serve as a Basis for the Invocation of Self-defence?*, „The European Journal of International Law” 2021, Vol. 32 no. 3, s. 887.

³⁹ Komisja Prawa Międzynarodowego prowadziła prace nad przyjęciem umowy międzynarodowej poświęconej zagadnieniu odpowiedzialności za akty państwa sprzeczne z jego zobowiązaniami w latach 1956-2001. Zakończyły się one opracowaniem wyłącznie projektu artykułów, nie zaś przyjęciem wiążącej konwencji. Należy jednak podkreślić, że prace te stanowią poważny dorobek nauki prawa międzynarodowego, a zawarte w nich założenia są podnoszone zarówno przez doktrynę, jak i przez trybunały międzynarodowe. Więcej o przebiegu prac Komisji i ich efektach, zob. np. R. Rosenstock, *The ILC and State Responsibility*, „The American Journal of International Law” 2002, Vol. 96, No. 4; J. Barboza, *Necessity (revisited) in international law*, [w:] *Essays in international law in honour of judge Manfred Lachs*, J. Makarczyk (red.), Haga 1984; D. Caron, *The ILC Articles on State*

gdy można przypisać państwu odpowiedzialność za wyrządzoną szkodę, jednakże nie doszło do pogwałcenia norm prawa międzynarodowego⁴⁰. Teoria odpowiedzialności państwa rozwija się od czasów renesansu, jednak należy zauważyć, że dwoma kluczowymi orzeczeniami z tego punktu widzenia były orzeczenia w sprawie fabryki chorzowskiej⁴¹, w których przyjęto, że naruszenie prawa międzynarodowego pociąga za sobą konieczność reparacji, mających usunąć skutki naruszenia prawa, zaś orzeczenie *Trail Smelter*⁴² wprowadziło do doktryny i judykatury pojęcie dobrego sąsiedztwa.

W doktrynie, ale również w pracach Komisji Prawa Międzynarodowego ONZ, wyróżniono następujące sposoby naprawienia szkody: satysfakcję, restytucję i kompensatę. Pierwszy z nich, polega przykładowo na wyrażeniu żalu, potępieniu sprawców, zapewnieniu o niepowtórzeniu podobnej sytuacji, która nie naprawia szkód materialnych, ale pozwala na naprawienie strat moralnych⁴³. Drugi, to przywrócenie do stanu poprzedniego, zaś trzeci polega na wypłacie odszkodowania. Sposoby te mogą być łączone, co, jak wynika z wcześniej przytoczonych źródeł, państwa często stosują, np. wyrażając żal ze względu na naruszenie prawa dyplomatycznego, a z drugiej strony wypłacając odszkodowanie.

Responsibility: The Paradoxical Relationship between Form and Authority, "The American Journal of International Law" 2002, Vol. 96, No. 4; J. Crawford, *The ILC's Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, [w:] *Nauka prawa międzynarodowego u progu XXI wieku. Materiały pokonferencyjne*, E. Dynia (red.), Rzeszów 2003.

⁴⁰ Potrzebę wyodrębnienia prac nad odpowiedzialnością typu *liability* od *responsibility* zauważono w 1973 r. i od 1978 r. były one prowadzone przez Komisję Prawa Międzynarodowego jako osobny przedmiot badań. W tym przypadku trwały one również kilkadziesiąt lat, a ich efektem jest zbiór zasad, zatem można uznać, że skoro Komisja nie była w stanie wypracować nawet projektu artykułów, to świadczy to o kontrowersyjności i trudności tego zagadnienia. Zob. więcej: *International liability for injurious consequences arising out of acts not prohibited by international law (international liability in case of loss from transboundary harm arising out of hazardous activities)*, Report of the International Law Commission Fifty-eighth session (1 May-9 June and 3 July-11 August 2006) A/61/10.

⁴¹ *Factory at Chorzow (Germ. v. Pol.)*, 1927 P.C.I.J. (ser. A) No. 9 (July 26) 1927, orzeczenie to dotyczyło przeniesienia własności spółki położonej na Górnym Śląsku przez odrodzoną Rzeczpospolitą. Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej uznał w tym przypadku, że Polska naruszając prawo międzynarodowe jest zobowiązana do reparacji, podnosząc jednocześnie, co istotne w kwestii prawa dyplomatycznego, że naruszenie prawa międzynarodowego oznacza obowiązek naprawienia szkody z samego faktu, nie jest zaś potrzebne dodatkowe postanowienie umowy międzynarodowej w tym zakresie, zatem uznał ją za zasadę prawa międzynarodowego, o czym zob. P. Saganek, *General principles of law in public international law*, "Polish Yearbook of international law" 2017, t. XXXVII, s. 252-253.

⁴² *Trail Smelter Arbitral Tribunal. Decision Reported On April 16, 1938, To The Government Of The United States Of America And To The Government Of The Dominion Of Canada Under The Convention Signed April 15, 1935*, należy podkreślić, że spór w tym przypadku dotyczył zanieczyszczenia terytorium Stanów Zjednoczonych przez hutę znajdującą się w Kanadzie. Mimo braku naruszenia przez Kanadę prawa międzynarodowego, trybunał orzekł, że nie można korzystać ze swojego terytorium w sposób szkodzący innemu państwu. Od tego orzeczenia rozpoczęła się doktryna odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną pomimo braku naruszenia prawa międzynarodowego, czyli *liability*.

⁴³ Przykładem, kiedy satysfakcja nie ograniczyła się wyłącznie do oświadczenia wydanego przez władze, może być kazus zabójstwa członków misji włoskiej w Grecji i żądania Włoch oraz odpowiedź Grecji, zob. M. Król, *Odpowiedzialność państw w prawie międzynarodowym*, Wilno 1929, s. 167-168.

Odpowiedzialność państwa, niezależnie, czy *responsibility*, czy *liability*, stanowi podstawowy skutek naruszenia nietykalności pomieszczeń misji dyplomatycznej. Warto zauważyć, że mimo wspomnianych wcześniej braków w egzekwowaniu odpowiedzialności⁴⁴, państwa dla zachowania dobrych stosunków wzajemnych wielokrotnie same przyjmują na siebie prawne skutki naruszenia nietykalności pomieszczeń misji dyplomatycznej, naprawiając ich następstwa.

Samoobrona jako rezultat ataku na pomieszczenia misji dyplomatycznej

Jak pokazuje praktyka stosunków międzynarodowych, wielokrotnie ataki na obywateli, czy też na dyplomatów, powodowały zbrojną reakcję państwa⁴⁵. Rozważyć zatem należy, czy samoobrona może stanowić odpowiedź w przypadku naruszeń prawa dyplomatycznego. Jednocześnie należy wskazać, że w takim przypadku nadal poszukiwano w odpowiedzi podstawy prawnej do przeprowadzenia akcji zbrojnej, aby nie zostać posądzonym o akt agresji zakazanej przez prawo międzynarodowe. Wówczas państwa niejednokrotnie odwołują się do instytucji samoobrony, jako sytuacji dopuszczającej użycie siły. Wydaje się jednak, że nie jest to zgodne z prawem międzynarodowym, a przede wszystkim z art. 51 Karty Narodów Zjednoczonych⁴⁶ dotyczącego napaści zbrojnej. Trudno za taką uznać każde przestępstwo, na które reakcją powinny być sankcje przewidziane w prawie karnym państwa przyjmującego⁴⁷. Jednocześnie należy zauważyć, że

⁴⁴ Na braki te wskazują W. Czaplinski, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2004, s. 586, jednak z drugiej strony nie można odmówić racji twierdzeniu, że bez odpowiedzialności prawo międzynarodowe stanowiłoby wyłącznie zespół norm moralnych, zob. R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2004, s. 148.

⁴⁵ Przykładem zbrojnego ataku stanowiącego odwet było zbombardowanie celów w Libii, po tym jak na dyskotekę w Niemczech w wyniku zamachu zginęli obywatele Stanów Zjednoczonych. USA odwołały się do przewidzianej w art. 51 Karty Narodów Zjednoczonych samoobrony, jako uzasadnienia dla nalotów. O prawnych aspektach tej sprawy, zob. G. Intocchia, *American Bombing of Libya: An International Legal Analysis*, "Case Western Reserve Journal of International Law" 1987, Vol. 19, Issue 2. W tym kontekście interesujący jest wątek doktryny Caroline, która od XIX wieku określała dopuszczalność samoobrony, a której wymogów atak na Libię nie spełniał, zob. więcej w: M.C. Waxman, *The Caroline Affair in the Evolving International Law of Self-Defense*, „LAWFARE” 2018. Do instytucji samoobrony Stany Zjednoczone odwołały się jeszcze w przypadku zamachów na ambasady w Kenii i Tanzanii, na które odpowiedzialni byli bombardowania w Sudanie i Afganistanie, (zob. więcej: J. Lobel, *The Use of Force to Respond to Terrorist Attacks: The Bombing of Sudan and Afghanistan*, „Yale Journal of International Law” 1999, Vol. 24, czy też Benghazi w Libii, na co Stany Zjednoczone odpowiedziały pojmaniem jego organizatora za terytorium Libii, która uznała ten akt za naruszenie jej suwerenności. W 2020 r. doszło do zabicia irańskiego generała Ghasma Solejmaniego, którego USA uznały za organizatora ataku na ambasadę w Bagdadzie (zob. więcej Notice on the Legal and Policy Frameworks Guiding the United States' Use of Military Force and Related National Security Operations).

⁴⁶ Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych (Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90).

⁴⁷ Przystępstwa przeciwko dyplomatom i placówkom dyplomatycznym są przewidziane w art. 136 i 137 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553, ze zm.).

jakkolwiek atak na ambasadę może stanowić np. wstęp do inwazji na terytorium innego państwa, o tyle w każdym przypadku zależy to od natężenia oraz okoliczności, w jakich do niego dochodzi, podobnie jak nie każda wymiana ognia między oddziałami znajdującymi się na granicy musi stanowić rozpoczęcie wojny. Tym samym należy podnieść, że obecnie większość ataków przeprowadzonych w stosunku do pomieszczeń misji dyplomatycznych jest przeprowadzane przez podmioty niepaństwowe⁴⁸, jednak trzeba zauważyć, że czasami są one inspirowane lub kierowane przez państwo, co prowadzi do zagadnienia przypisania czynu państwu. Nie zmienia to faktu, że jak się wydaje, użycie sił zbrojnych w ramach samoobrony przewidzianej w art. 51 Karty Narodów Zjednoczonych nie może stanowić odpowiedzi na atak przeciwko dyplomatom lub pomieszczeniom misji dyplomatycznej. Mimo że przepis ten nie przesądza, iż prawo do samoobrony może być przywołane wyłącznie w przypadku napaści zbrojnej państwa⁴⁹, to należy zauważyć, co podnosi również MTS⁵⁰, że nie każdy atak ze strony aktora niepaństwowego, nawet działającego z terytorium państw, może być uznany jako wypełniający przesłanki agresji, określone w prawie międzynarodowym⁵¹. Jednocześnie należy pamiętać o kontrowersjach związanych z rozróżnieniem użytego w art. 51 Karty pojęcia „zbrojnej napaści” od pojęcia „agresji”⁵². Należy jednak stwierdzić, że o ile naruszenie nietykalności pomieszczeń misji nie stanowi

⁴⁸ T. Ruys, *Can Attacks against Embassies Serve as a Basis for the Invocation of Self-Defence? A Reply to Gábor Kajtár and Gergő Balázs*, „The European Journal of International Law” 2021, Vol. 32, No. 3, s. 891. Autor wskazuje, że oprócz grup zorganizowanych, ataki na placówki są niejednokrotnie dokonywane przez pojedyncze osoby, tzw. samotne wilki.

⁴⁹ Podnosi to Ł. Kułaga w: Ł. Kułaga, *Używanie dronów w celu zwalczania terroryzmu w świetle „ius ad bellum”*, „Zeszyty Prawnicze” 2016, nr 16.2, s. 150, wskazując jednak, że w opinii doradczej w sprawie budowy muru na granicy z Palestyną przez Izrael, MTS stwierdził, że prawo do samoobrony może być powoływane wyłącznie w odniesieniu do zbrojnej napaści ze strony państwa, por. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, I. C.J. Reports 2004. O powoływaniu się na prawo do samoobrony w stosunku do terroryzmu więcej w M. Kowalski, *Prawo do samoobrony jako środek zwalczania terroryzmu międzynarodowego*, Warszawa 2016.

⁵⁰ *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgment, I.C.J. Reports 20.

⁵¹ Definicję agresji w prawie międzynarodowym w momencie wydawania orzeczenia w sprawie Kongo p. Uganda zawierała Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 14 grudnia 1971 r., *Definition of Aggression General Assembly resolution 3314 (XXIX) 14 December 1974*, jednak obecnie weszła już w życie poprawka do Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego, która powtarza tę definicję, zob. *Poprawki do Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego*, sporządzonego w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r., przyjęte podczas konferencji rewizyjnej w Kampali (rezolucje nr 5 i 6) w dniach 10 i 11 czerwca 2010 r. (Dz.U. z 2018 r. poz. 1753). Jednocześnie należy podkreślić, że może dojść do sytuacji, gdy atak na pomieszczenia będzie stanowił akt agresji, jeżeli dokona go np. podmiot przewidziany w art. 8 bis ust. 2 pkt g Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego. Więcej o zmianach, zob. E. Karska, *Dorobek Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK ze szczególnym uwzględnieniem poprawki definiującej zbrodnię agresji*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2010, nr 10/3.

⁵² O konieczności rozróżnienia ich zob. A. Kleczkowska *Reakcja państwa na napastę zbrojną ze strony aktora niepaństwowego – uwagi na przykładzie doktryny unwilling or unable*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2015, vol. XIII, s. 89-91.

elementu agresji, to obecny stan prawa międzynarodowego wskazuje na niedopuszczalność odwołania się do niej w tym przypadku.

Konkluzje

Jak wynika z powyższej analizy, prawo dyplomatyczne przewiduje dwa rodzaje obowiązków państwa w stosunku do pomieszczeń misji, stanowiących szczególnie rodzaj nieruchomości na terytorium państwa. Pierwszy, który można nazwać negatywnym, polega na powstrzymaniu się przez państwo od ingerencji w pomieszczenia misji dyplomatycznej. Drugi, który można określić jako pozytywny, polega na działaniach państwa, którego obowiązkiem jest ochrona pomieszczeń misji dyplomatycznej. Tym samym na podstawie prawa dyplomatycznego oraz przykładów wynikających z orzecznictwa i praktyki, które niosą za sobą skutki prawne dla państwa, pierwszym jest naruszenie przez państwo przyjmujące nienaruszalności pomieszczeń misji dyplomatycznej, drugim zaś jest naruszenie jej, celowe lub nie, przez państwo trzecie, jak w przypadku zbombardowania chińskiej ambasady. Kolejny przypadek, to sytuacja, gdy osoby, nad którymi państwo sprawuje pewien rodzaj kontroli, jednak nie stanowią one jego agentów, naruszają pomieszczenia misji dyplomatycznej, jak miało miejsce w Teheranie. Działalność wroga wobec pomieszczeń misji dyplomatycznych osób niestanowiących przedstawicieli państwa może również wynikać z niemożności zapewnienia ochrony przez państwo przyjmujące lub celowe doprowadzenie do sytuacji, w której osoby te dopuszczają się napaści na pomieszczenia misji dyplomatycznej. Tym samym można wyróżnić dwa rodzaje sytuacji, w której państwo przyjmujące ponosi odpowiedzialność za naruszenie prawa międzynarodowego w przypadku celowego działania lub niedochowania należytej staranności lub odpowiedzialność z tytułu wyrządzenia szkody, mimo że nie doszło do naruszenia prawa międzynarodowego, ponieważ państwo dochowało należytej staranności. Należy jednak pamiętać o kontrowersjach związanych z odpowiedzialnością typu *liability*, która obecnie literalnie jest wyrażona tylko w trzech gałęziach prawa międzynarodowego.

Bibliografia

1. An Assessment of International Legal Issues in Information Operations, –“Computer Network Attack and International Law” 2002, Vol. 76.
2. Barboza J., *Necessity (revisited) in international law*, [w:] *Essays in international law in honour of judge Manfred Lachs*, J. Makarczyk (red.), Haga 1984.
3. Behrens P., *None of Their Business? Diplomatic Involvement in Human Rights*, “Melbourne Journal of International Law” 2014, vol. 15.
4. Bielawski R., *Współczesne problemy suwerenności państwa w przestrzeni powietrznej*, „Zeszyty Naukowe AON” 2015, nr 1(98).
5. Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2004.
6. Caron D., *The ILC Articles on State Responsibility: The Paradoxical Relationship between Form and Authority*, “The American Journal of International Law” 2002, Vol. 96, No. 4.
7. Ceglarska A., *Początki europejskiej dyplomacji – heroldowie i prokseni*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nauki Społeczne” 2016, nr 15 (4).
8. Choromański K., *Analiza śladów krwawych – praktyczne aspekty dyscypliny kryminalistycznej*, „Edukacja Prawnicza” 2015, nr 161 (5).
9. Choromański K., *Forensic Chemiluminescence Effect in Polish Crime Scene Investigation Practice and its Implications in Bloodstain Pattern Analysis*, “International Journal of Legal Studies” 2022, Vol. 11, No. 1. Choromański K., *Performing bloodstain pattern analysis and other forensic activities on cases related to Coronavirus diseases (Covid-19)*, “International Journal of Legal Studies (IJOLS)” 2020, Vol. 7, No. 1.
10. Crawford J., *The ILC’s Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, [w:] *Nauka prawa międzynarodowego u progu XXI wieku. Materiały pokonferencyjne*, E. Dynia (red.), Rzeszów 2003.
11. Czapliński W., Wyrozumska A., *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2004.
12. *Factory at Chorzow (Germ. v. Pol.)*, 1927 P.C.I.J. (ser. A) No. 9 (July 26) 1927.
13. Galicki Z., *International multilateral treaties and terrorism*, [w:] *Walka z terroryzmem w świetle prawa międzynarodowego*, K. Lankosz, M. Chrośnicki, P. Czubik (red.), Bielsko-Biała 2004.

14. Gregorowicz D., *Diplomacy of the Commonwealth, Diplomacy of the King: the Peculiarity of Foreign Policy Making in the Seventeenth - Century Poland - Lithuania*, "Eastern European History Review".
15. Intoccia G., *American Bombing of Libya: An International Legal Analysis*, "Case Western Reserve Journal of International Law" 1987, Vol. 19, Issue 2.
16. Jureńczyk Ł., *Polityczno-wojskowy wymiar rywalizacji między Chińską Republiką Ludową a Stanami Zjednoczonymi Ameryki w XX i XXI wieku*, „Annales Universitatis Marie Curie-Skłodowska” 2017, Vol. XXIV.
17. Kajtár G., Balázs G., *Beyond Tehran and Nairobi: Can Attacks against Embassies Serve as a Basis for the Invocation of Self-defence?*, „The European Journal of International Law” 2021, Vol. 32, no. 3.
18. Karska E., *Dorobek Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK ze szczególnym uwzględnieniem poprawki definiującej zbrodnię agresji*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2010, nr 3.
19. Kleczkowska A., *Reakcja państwa na napaść zbrojną ze strony aktora niepaństwowego - uwagi na przykładzie doktryny unwilling or unable*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2015, vol. XIII.
20. Kowalski M., *Prawo do samoobrony jako środek zwalczania terroryzmu międzynarodowego*, Warszawa 2016.
21. Król M., *Odpowiedzialność państw w prawie międzynarodowym*, Wilno 1929.
22. Kułaga Ł., *Używanie dronów w celu zwalczania terroryzmu w świetle „ius ad bellum”*, „Zeszyty Prawnicze” 2016, nr 16.2.
23. Lobel J., *The Use of Force to Respond to Terrorist Attacks: The Bombing of Sudan and Afghanistan*, "Yale Journal of International Law" 1999, Vol. 24.
24. Łakota-Micker M., *Instrumentarium przyszłego dyplomaty*, Londyn 2016.
25. Nanke C., *Historia dyplomacji. Cz. I (Rozwój form dyplomatycznych)*, Bytom 1947.
26. Nikołajew J., *The concept and classification of special missions under international law doctrine*, "Review of Comparative Law" 2013, Vol. 18. Pietras Z., *Dyplomatyczna misja specjalna jako instytucja prawa międzynarodowego*, Lublin 1978.
27. Pietrzak J., *Nuncjatura Achillesa Ratti w Polsce w latach 1918-1921 w świetle wspomnień o niej*, „Vade Nobiscum” 2009, vol. I.
28. Polkowska M., *Nowe wyzwania dla współczesnej dyplomacji*, „Annales Universitatis Marie Curie-Skłodowska” 2021, Vol. LXXVI.
29. Polkowska M., *Suwerenność państwa w przestrzeni powietrznej. Geneza, zakres i ewolucja*, Warszawa 2009.

30. Przetacznik F., *Obowiązek przedstawiciela dyplomatycznego przestrzegania ustawodawstwa państwa przyjmującego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1966, t. 28, z. 2.
31. Rosenstock R., *The ILC and State Responsibility*, “The American Journal of International Law” 2002, Vol. 96, No. 4.
32. Ruys T., *Can Attacks against Embassies Serve as a Basis for the Invocation of Self-Defence? A Reply to Gábor Kajtár and Gergő Balázs*, “The European Journal of International Law” 2021, Vol. 32 no. 3.
33. Saganek P., *Aut dedere aut iudicare – uwagi w świetle prac Komisji Prawa Międzynarodowego*, [w:] *Człowiek i prawo międzynarodowe. Księga dedykowana profesorowi Bogdanowi Wierzbickiemu*, M. Perkowski, J. Szymański, M. Zdanowicz (red.), Białystok 2014.
34. Saganek P., *General principles of law in public international law*, “Polish Yearbook of International Law” 2017, Vol. XXXVII.
35. Sutor J., *Prawo dyplomatyczne i konsularne*, Warszawa 2003.
36. Sutor J., *Sytuacja prawna nieruchomości dyplomatycznych i konsularnych*, [w:] „Palestra” 2014, nr 7-8.
37. Waxman M.C., *The Caroline Affair in the Evolving International Law of Self-Defense*, LAWFARE 2018, August 28, 2018.
38. Wyrozumska A., *Rozróżnienie immunitetu państwa oraz immunitetów dyplomatycznych*, [w:] *Rozróżnienie immunitetu państwa oraz immunitetów dyplomatycznych*, I. Skomerska-Muchowska (red.), Łódź, 2014.

Akty prawne

1. Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych (Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90).
2. Konwencja o międzynarodowym lotnictwie cywilnym, podpisana w Chicago 7 grudnia 1944 r. (Dz.U. z 1959 r. Nr 35, poz. 212, ze zm.).
3. Konwencja o misjach specjalnych, otwarta do podpisu w Nowym Jorku dnia 16 grudnia 1969 r. (Dz.U. z 1985 r. Nr 48 poz. 245).
4. Konwencja o zapobieganiu przestępstwom i karaniu sprawców przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym przeciwko dyplomatom, sporządzona w Nowym Jorku dnia 14 grudnia 1973 r. (Dz.U. z 1983 r. Nr 37 poz. 168).

5. Konwencja zarządzająca żeglugę powietrzną, podpisana w Paryżu dnia 13 października 1919 r. (Dz.U. z 1929 r. Nr 6, poz. 54).
6. Konwencja wiedeńska o stosunkach dyplmatycznych, sporządzona w Wiedniu dnia 18 kwietnia 1961 r. (Dz.U. z 1965 r. Nr 37, poz. 232).
7. Konwencja Wiedeńska o stosunkach konsularnych sporządzona w Wiedniu dnia 24 kwietnia 1963 r. (Dz.U. z 1982 r. Nr 13, poz. 98)
8. Poprawki do Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego, sporządzonego w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r., przyjęte podczas konferencji rewizyjnej w Kampali (rezolucje nr 5 i 6) w dniach 10 i 11 czerwca 2010 r. (Dz.U. z 2018 r. poz. 1753).
9. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 14 grudnia 1971 r., *Definition of Aggression General Assembly resolution 3314 (XXIX) 14 December 1974*.
10. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93, ze zm.).
11. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553, ze zm.).
12. Umowa między Rządem RP a Rządem RFN o wzajemnym przekazaniu własności działek gruntu na potrzeby przedstawicielstw dyplmatycznych obu państw w Warszawie i Berlinie zawarta w Warszawie dnia 15 grudnia 1997 r.

Orzecznictwo

1. Wyrok Sądu Najwyższego z 13.11.2003 r., I CK 380/02, LEX nr 148630.

Źródła internetowe

1. <https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,944027,00.html> (dostęp 1 lipca 2023 r.).
2. <https://dic.academic.ru/dic.nsf/dmitriev/3890/помещение> (dostęp 1 lipca 2023 r.).
3. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/premises> (dostęp 1 lipca 2023 r.).
4. <https://jedynka.polskieradio.pl/artypul/2919223>. <https://jedynka.polskieradio.pl/artypul/2919223,bartosz-cichocki-ambasador-polski-na-ukrainie-dyplomacja-ma-zawsze-sens> (dostęp 1 lipca 2023 r.).
5. <https://sjp.pwn.pl/sjp/pomieszczenie;2504283.html>.
6. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsq_no=III-3&chapter=3&clang=_en (stan na 1 lipca 2023 r.).

7. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-9&chapter=3 (stan na 1 lipca 2023 r.).
8. <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/local/47584> (dostęp 1 lipca 2023 r.).
9. <https://www.reuters.com/world/europe/russia-evacuates-diplomats-ukraine-takes-down-mission-flags-2022-02-23/> (dostęp 1 lipca 2023 r.).
10. <https://www.wprost.pl/swiat/10642297/ukrainska-ambasada-w-moskwie-opustoszala-dyplomaci-wyjezdza-z-rosji.html>.
11. Pickering T., *Under Secretary of State Oral Presentation to the Chinese Government Regarding the Accidental Bombing of The P.R.C. Embassy in Belgrade, June 17, 1999*, https://1997-2001.state.gov/policy_remarks/1999/990617_pickering_emb.html (dostęp 5 lipca 2023 r.).
12. Rybacki R., *Zajęcie polskiej ambasady w Bernie w 1982*, <http://www.terroryzm.com/zajecie-polskiej-ambasady-w-bernie-w-1982/> (dostęp 5 lipca 2023 r.).

Varia

1. *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgment, I.C.J. Reports 20.
2. *Consideration of effective measures to enhance the protection, security and safety of diplomatic and consular missions and representatives*. Report of the Secretary-General, A/77/208.
3. *International liability for injurious consequences arising out of acts not prohibited by international law (international liability in case of loss from transboundary harm arising out of hazardous activities)*. Report of the International Law Commission Fifty-eighth session (1 May-9 June and 3 July-11 August 2006) A/61/10.
4. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, I. C.J. Reports 2004.
5. *Notice on the Legal and Policy Frameworks Guiding the United States' Use of Military Force and Related National Security Operations*.
6. *Odpowiedź na interpelację nr 21361 w sprawie naruszenia eksterytorialności polskiej placówki w Tel Awiwie*, Warszawa, 27.04.2018 r.
7. *Trail Smelter Arbitral Tribunal. Decision Reported On April 16, 1938, To The Government Of The United States Of America And To The Government Of The Dominion Of Canada Under The Convention Signed April 15, 1935*.
8. *United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran*, Judgment, I.C.J. Reports 1980.